

ІВАН ПОЛТАВЕЦЬ-ОСТРЯНИЦЯ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОЗАЧИЙ РУХ В НІМЕЧЧИНІ (1919–1939 рр.)

В статті критично розглядається роль Івана Полтавця-Остряниці в організації українського козацького руху в еміграції в Німеччині у 1919 – 1939 рр. Відомий діяч національно-визвольних змагань утворив в еміграції козацьке товариство й претендував на роль лідера української військової еміграції.

Ключові слова: козацький рух, військова еміграція, Іван Полтавець-Остряниця, Павло Скоропадський, Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний).

Постановка та актуальність проблеми. Українська військова еміграція у міжвоєнний час намагалася консолідувати свої сили на різних ідеологічних та концептуальних засадах. Особливої уваги заслуговує діяльність емігрантів, які спробували організувати свої структури на базі української козацької ідеї. У Німеччині таку діяльність розвинув Іван Полтавець-Остряниця, втім його співпраця з нацистами дискредитувала еміграційний козацький рух.

Ступінь дослідження проблеми. Військово-організаційну діяльність Івана Полтавця-Остряниці та його прибічників вітчизняні історики розглядають головню у контексті розгортання руху Вільного козацтва. Вільнокозацький рух в Україні та в еміграції досліджували Володимир Бондаренко [1], Лободаєв [2], Мусієнко [3], Тетяна Осташко і Юрій Терещенко [4], Владислав Верстюк [5] та Сергій Гозуватенко [6]. Життєвий шлях Полтавця і його роль в козачому русі зобразив Федір Турченко [7]. Стосунки української військової еміграції з владою та політичними силами міжвоєнної Німеччини ґрунтовно досліджував німецький історик Франк Гольчевський [8]. Виданням української еміграційної преси в Німеччині присвятили свої праці Володимир Колісник [9], Надія Кулеша [10] та Микола Мартиненко [11]. Український націоналістичний рух в еміграції

Заболотнюк Володимир Іванович – провідний науковий співробітник Наукового центру Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Заболотнюк В.І., 2018

висвітлив Петро Мірчук [12]. Проблеми адаптації військової еміграції з територій колишньої Російської імперії в західних суспільствах розглядала Валерія Лавренко [13].

Метою автора статті є дослідити роль Іван Полтавця-Остряниці в розгортанні українського козачого руху в еміграції у міжвоєнний період; критично проаналізувати ідеологію цього руху, характер та масштаби діяльності.

Джерелом дослідження є опубліковані збірники документів, які стосуються української еміграції міжвоєнного періоду [14–18], спогади Каленика Лисюка [19], Павла Скоропадського [20] та Степана Шухевича [21]; тогочасні періодичні видання, які виходили друком у Відні та Берліні [22–24] й численні публікації часопису «Український Козак» (Мюнхен) [25–33].

Виклад основного матеріалу дослідження. Життєвий шлях діяча українського військово-козацького руху Івана Полтавця-Остряниці розпочався з с. Балаклія на Чигиринщині у 1890 р. Він походив з родини, яка мала козацьке коріння. Через те, що його батько рано помер, вихованням Полтавця займалася мати – сільська учителька. Навчався в кадетській школі у Чугуєві та Єлисаветградському кінному училищі (1912). Став офіцером російської армії, служив на Кубані. Тоді захопився історичним минулим України, зокрема історією козацтва [10, с. 316; 7, с. 403]. У роки Першої світової війни у складі російської армії був нагороджений багатьма відзнаками [10, с. 316; 7, с. 403].

К. Лисюк у своїх спогадах стверджував, що І. Полтавець-Остряниця у 1917 р., тодішній офіцер російської армії, організував Українську Козачу Організацію у Петрограді. Її основу склали солдати, котрі були родом з України [19, с. 18]. Полковник зайшов зі своїми козаками до історичного музею і забрав усі українські козачі прапори, старовинну козацьку зброю та переніс у готель, де мешкав, і в коридорах цього готелю поставив озброєну варту. Військовий міністр Керенський наказав відібрати ці реліквії від українців. Конфлікт вдалося розв'язати лише силою, і частину цінних артефактів довели до Києва та передали у музей [19, с. 18–19]. Того ж року І. Полтавець-Остряниця прибув в Україну і став активним учасником вільного козацького руху. У 1918 р. він член Генеральної Ради та наказний гетьман вільного козацтва, генеральний писар гетьмана П. Скоропадського [10, с. 316; 18, с. 504].

На початку 1919 р. Полтавець-Острияниця разом з українськими військовиками-гетьманцями емігрував до Німеччини [18, с. 504]. У Берліні його поведінка та висловлювання мали епатажний характер й привернули увагу емігрантської преси. У серпні 1919 р. віденський часопис «Воля» опублікував стислий фейлетон на тему діяльності Полтавця. У публікації, зокрема, йдеться про те, як штабс-капітан Полтавцев у 1917 р. став «Полтавцем» й отаманом, а відтак, потрапив у генеральні писарі до Павла Скоропадського. Опинившись у Берліні, Полтавець у російській емігрантській газеті «Призыв» опублікував заяву («Открытое письмо иностранным послам из Украины»), в якій представив себе як «слав'янин, патріот і громадянин» і беззмістовно оперував такими поняттями, як патріотизм, честь, обов'язок і т. п. [22, с. 234]. Уже тоді Полтавець виступив як пропагандист ідеї відновлення гетьманства в Україні, але не пов'язував її виключно з П. Скоропадським [18, с. 255].

На початку 1920-х рр. прихильники гетьманської ідеї були розпорошені по таборах Польщі і практично не мали поміж собою жодного організаційного контакту [24, с. 3]. Тому в Німеччині, яка мала у 1918 р. взаємовигідний зв'язок з Україною, у гетьманського руху були кращі умови та перспективи для розвитку. Як відзначив діаспорний історик Ігор Каменецький, одним з найважливіших наслідків німецької інтервенції в Україні 1918 р. на хід подальшої історії було те, що серед впливових політичних німецьких кіл з'явилося переконання, що Україна і Схід Європи можуть стати для німецької експансійної політики важливішим об'єктом від Заходу, світових ринків чи заморських колоній [35, с. 276].

Восени 1920 р. преса повідомила, що у Німеччині утворився Ініціативний комітет по відновленню Вільного Козацтва. Комітет ставив собі за завдання вести серед української еміграції пропаганду ідеї Вільного Козацтва й прагнув розпочату серед еміграції роботу перенести згодом в Україну. Організатори вирішили подбати насамперед про полегшення долі полонених українців, які перебували в таборах Німеччини та Австрії, забезпечення їх культурних потреб, підтримуючи творення серед них просвітніх, гімнастичних та інших національних товариств. Тимчасовим осідком Бюро комітету став Берлін (Вохлертштрассе 10/II) [23, с. 409]. З іншого джерела довідуємося, що утворена в

німецькій столиці – філія Козацької Ради складалася з 9 осіб, серед них Зеленівський, Крига, Полтавець і Трофимович [18, с. 329]. Названа Козацька Рада нібито дистанціювалася від П. Скоропадського, але проводила з гетьманом наради [18, с. 392].

У 1921 р. стали відчутними особисті амбіції Полтавця як претендента на роль лідера в еміграційному козацькому русі. У листуванні міністерства Зовнішніх Справ УНР йдеться про особливу роль Полтавця у військовій еміграції та про його аспірації до гетьманської булави [18, с. 399].

Судячи з опублікованого листа Симона Петлюри до Андрія Лівницького, у цей час І. Полтавець-Остриця намагався запропонувати свої послуги лідерам Української Народної Республіки в еміграції, зокрема послу в Німеччині Романові Смаль-Стоцькому. При цьому запевняв, що він має у своєму розпорядженні козацьку структуру на українських землях. Натомість С. Петлюра спростував таку заяву: «Організація Полтавця в Україні є фікція. Я дивуюся, як наш посол бере на *serio* подібні пропозиції людей, що стоять на послугах Вишиваного, мають офіційний договір з Слащовим, йдуть проти Республіки, існують завдяки тільки своїм спекулятивним здібностям та «темним» грошам, жодної сили не маючи, особливо на Україні. Отже, ніяких переговорів ні з Полтавцем, ні з його клеветом провадити не слід. Коли хочуть працювати для України, повинні принести повну, і на папері написану «покаянну» і засвідчити лояльне і слухняне відношення до УНР та її влади» [14, с. 505]. Далі з листа Петлюри випливає, що той глибоко обурився пропозиціям Полтавця і розуміючи кон'юнктуру причину, рішуче їх відкинув: «Ви зрозумієте мене, коли я зауважу, що подібні пропозиції є результатом сверблячки, викликані відомостями преси про повстання на Україні» [14, с. 506].

Міністр закордонних справ УНР Андрій Ніковський у листі до Р. Смаль-Стоцького 19 квітня 1921 р. інформував, що берлінські гетьманці – Бутенко, Полтавець і Ханенко – не є «скоропадчиками» [18, с. 402].

Мешкаючи у Берліні, Полтавець почав дописувати до українських часописів, які виходили друком у німецькій столиці: «Нова Слово» (1920 та «Українське Слово» (1921), де висловлював свої міркування щодо українських козацьких традицій [10, с. 316].

Ф. Турченко у своєму нарисі згадує, що за деякою інформацією Полтавець запевняв, що у 1921 р. був у Холодному Яру і керував селянським повстанським загonom у боротьбі з більшовиками [7, с. 403]. Але на наше переконання все це домисли, які могли виходити від самого Полтавця чи його прибічників.

В організації козацького руху Полтавець деякий час співпрацював з Вільгельмом Габсбургом (Василем Вишиваним) і навіть об'єднався з ним у заснованому Українському Національному Вільно козацькому Товаристві, проте незабаром розірвав з ним [1, с. 21; 2, с. 276; 4, с. 86; 16, с. 355]. Спробував налагодити співпрацю з російським генералом Я. Слащовим-Кримським [4, с. 276]. У своїх претензіях на лідерство в козацькому русі Полтавець зумів перемогти ще одного претендента – генерала Михайла Омеляновича-Павленка [1, с. 21; 6, с. 101].

У 1922 р. Полтавець-Остриця переїхав до Мюнхена. Подейкували, що він одружився на німкені з аристократичного роду [38, с. 4]. У Баварії, познайомившись з одним із нацистських лідерів А. Розенбергом, зацікавився ідеологією націонал-соціалізму й задумав створити щось подібне в українському русі, насамперед серед військової еміграції [10, с. 316]. Відтак Полтавець розпочав створення Українського Національного Козачого Товариства (УНКТ) у дусі німецького націонал-соціалістичного руху. Така орієнтація підтверджувалася на титульній сторінці «Українського Козака», де герб Війська Запорізького був поміщений на зображенні свастики [25, с. 1]. Як місце видання фігурувала Біла Церква, проте часопис виходив друком у Мюнхені [25, с. 4]. Головною темою публікацій була презентація нової «національної» ідеології та з'ясування причин поразки національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. На першій шпальті новоутвореного часопису увазі читача пропонувався набір націоналістичних штампів, які розкривали мету та зміст діяльності УНКТ, а насправді являли собою профанацією національної ідеї з доведенням її до абсурду: «Ми націоналістико-козаки поставили нашим лозунгом: а) Нація, б) Національна держава і в) Національна традиція, що має бути вищою тої або іншої форми правління, вважаючи лише на те, аби вона була національною і відповідала традиціям та історії нашого народу, та змогла би відродити ті традиції і цим виховати здорову і самоповажаючу себе Українську Націю» [25, с. 1]. Редакція

віднайшла для себе привабливі риси в доктрині Німецької Націонал-Робітничої Соціалістичної Партії [27, с. 3-4]. Подібним чином вихвалялася сумнозвісна американська расистська організація Ку-Клус-Клан [26, с. 3-4]. Расистські й антисемітські програмні засади Полтавця та вузького кола його прибічників детально проаналізував Ф. Гольчевський [8, р. 488-493]. Було зрозумілим, що Полтавець мав зв'язки й постійні контакти з нацистськими колами [36, 54].

Зі статей Полтавця привертає увагу звернення до українських еміграційних сил Наддніпрянщини та Кубані із закликом до об'єднання під гаслом створення «Союзу Чорноморських Держав» [28, с. 1-2].

Українські емігрантські періодичні видання вкрай критично оцінювали зміст «Українського Козака», закидаючи його редакції продажність, неправдиву інформацію та демагогію [10, с. 52-56]. Так само негативно оцінював «Український Козак» Дмитро Дорошенко у листі до В'ячеслава Липинського, який 6 вересня 1923 р. писав: «Страшенно дурна річ, щоб не сказати більше і при тім шкідлива, бо ширить усякі баламутства. Я гадав, що дещо може використати для історії Вільного Козацтва за 1917 р., але бачу, що в статті про це, що її вже в кількох числах друкує сам Полтавець (під псевдонімом «Бантиш-Каменський»), крім шарлатанської реклами нема нічого» [15, с. 55].

Публікації «Українського Козака» слабо проливають світло на питання, скільки насправді членів УНКТ налічувалося в Німеччині. На сторінках газети публікувався заклик вступати в ряди товариства, подавалася й відповідна анкета [29, с. 4]. Йшлося також, що членами товариства стає переважно молодь, а перед виходом з друку мюнхенського часопису організація налічувала 1500 членів [30, с. 4]. Не було уточнення, чи йшлося про загальну кількість членів товариства на еміграції, чи тільки в Німеччині. Досить ймовірно, що масовість в УНКТ була фікцією, бо з листування редакції часопису можна зрозуміти, що респондентами були поодинокі емігранти, які не усвідомлювали фатального характеру нацистської ідеї. Цю гіпотезу підтверджує звіт про грошові пожертви для організації, в якому йдеться про мінімальні суми коштів, отримані УНКТ від прихильників в Європі та за океаном. Натомість виразно виділяється найбільша сума пожертви розміром у 3 000 000 німецьких марок [31, с. 4], яку Полтавець, без сумніву, отримав від німецьких нацистів.

Слід відзначити, що на сторінках «Українського Козака» Полтавець присутній у кожному номері, однак ще не виступав як беззаперечний лідер козацьких середовищ у Європі чи в Німеччині. Постає питання, коли саме І. Полтавець-Остриця очолив козацький рух в Німеччині? Еміграційний журнал стверджував, що Військовим отаманом українського козацтва, яким він залишався до 1932 р., його обрав Козацький з'їзд у Мюнхені у 1920 р. [36, с. 54]. Натомість за даними Панаса Феденка, прихильники Полтавця проголосили його Гетьманом України у 1926 р. [37, с. 738].

Феномен зросту популярності Полтавця-Остриці в Німеччині можна зрозуміти в контексті тези В. Лавренко, яка на прикладі діяльності російських білогвардійських полководців П. Врангеля та О. Кутепова, виокремила два етапи творення образів вождів в емігрантському середовищі. Перший етап дослідниця пов'язала з активним періодом у діяльності цих лідерів, коли допускалася критика їх реальних дій; другий – полягав у створенні «іконографічних» нарисів про очільників військової еміграції, який співпадав зі зниженням їх політичної активності. Таким чином, ці «іконографічні» образи провідників еміграції були її історичною потребою, оскільки вони виступали чинниками суспільної інтеграції біженців-емігрантів [13, с. 14].

Як стверджував у своїх спогадах С. Шухевич, Полтавець все-таки зумів мати прихильників в українських землях. Разом з тим новопроголошений гетьман зумів виявляти свою лояльність і до Польщі, де мав резидента – Волошина [21, с. 578–582]. Активна діяльність Полтавця в еміграції спонукала німецькі, більшовицькі та польські спецслужби звернути на нього спеціальну увагу [10, с. 316].

Хоча Полтавець і був проголошений гетьманом, але серед еміграції побувала думка, що він належав до прихильників П. Скоропадського, які в Німеччині організувалися в «Українську Громаду». Проте відомо, що Полтавець 1929 р. відійшов від гетьманців, рішучо порвавши з ними [12, с. 104]. У цей же час агенти Полтавця почали контрагітацію проти організованого українського націоналістичного руху, стверджуючи що «Провід й акція націоналістів, – це праця «гетьмана» [16, с. 34].

Не маючи широкої підтримки серед еміграції, Полтавець пробував її знайти поза українським середовищами. Він навіть

звертався до Апостольського престолу, обіцяючи після встановлення національної влади в Україні повернути українців в католицьку віру [38, с. 4]. Втім більше зусиль приділяв пошуку прихильників та ресурсів для існування серед українців, використовуючи не зовсім адекватні дії, зокрема надаючи за кошти шляхетські титули [38, с. 4]. Один з його соратників, офіцер Микола Горбанюк, якого називали головою гетьманського уряду змінив своє прізвище та почав титулувати себе так: Микола Огонь де Огоні Горбаненко-Горбанюк [38, с. 4]. Подібні факти ставали відомими не тільки в еміграції, але й на українських землях. Як наслідок, розчарування прихильників Полтавця у своєму лідері й занепад його організації, та відтак значна частина козацького руху в еміграції відійшла від цієї організації [10, с. 316]. Врешті наступним отаманом на Козацькому з'їзді на Волині обрали Івана Бірчака, який був очільником українського козацтва в 1932–1942 рр. [36, 54].

Останньою спробою Полтавця очолити козацький рух була його ідея створення груп «Вільних Козаків» у складі Німецького Вермахту. Тоді він пробував відновити козацьку організацію, але вже під дещо зміненою назвою: Український Національний Козацький Рух (УНАКОР), який діяв до 1939 року в Європі та на Волині, проте без особливих успіхів [1, с. 22; 2, с. 287-288; 10, с. 316].

Дослідники історії української преси стверджують, що Полтавець у 1935 р. почав видавати новий часопис «Бюлетень Українського Козацтва», відшукати його примірники наразі нікому не вдалося [10, с. 316]. Та в розпалі Другої світової війни, у 1942 р. М. Полтавець-Остряниця відійшов від політичної діяльності [2, с. 288]. Яким чином український діяч зумів оминати ретельні перевірки з боку союзників по антигітлерівській коаліції тих осіб, хто співпрацював з нацистами, ми не знаємо. Відомо, що колишній лідер козацького руху помер у Мюнхені у 1957 р. [2, с. 288; 10, с. 316].

Висновки. В роки української революції колишній офіцер російської армії І. Полтавець-Остряниця зумів здобути авторитет як один з організаторів та провідників Українського Вільного Козацтва. Поза Україною у міжвоєнну добу він разом з однодумцями використовували козацьку ідею у спробах консолідації військової еміграції. Проте в Німеччині у Полтавця взяли верх

особисті амбіції та прагнення лідерства. Він захопився нацистською ідеологією й здійснив спробу інтегрувати її з козацькою традицією. Расові упередження та авантюрні методи діяльності Полтавця відвернули від нього широкі кола української еміграції й очолюване ним козацьке товариство не досягло успіхів.

Діяльність І. Полтавця-Остриниці та організованого ним козацького руху в еміграції у Німеччині в історії українського визвольного руху залишили не тільки скандальний і ганебний слід, але може бути важливим уроком для оцінки проявів козацької ідеї в сучасній Україні. Ми нерідко можемо спостерігати, що різного роду козацькі організації, зокрема на Сході нашої держави, мають прихований або відвертий зв'язок з російським «казачеством» імперського штибу. В іншому випадку надмірним пафосом, не завжди доречним акцентуванням на зовнішніх ознаках (козацька символіка, зброя, одяг) нівелюють саму ідею національно руху, спотворюють історичну пам'ять про українське козацтво як визвольну і демократичну силу.

1. *Бондаренко В. Г.* Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.). Автореферат дис. докт. іст. наук. – Львів, 2016. – 40 с.

2. *Лободаєв В.* Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917–1918 рр. / Володимир Лободаєв. – К.: Темпора, 2010. – 672 с.

3. *Мусієнко В., Лободаєв В.* Генеральна Рада Вільного козацтва: становлення, політична позиція, діяльність (жовтень 1917 – квітень 1918 рр.) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К., 2001. – Т. 6. – С. 318–340.

4. *Терещенко Ю., Осташко Т.* Український патріот з династії Габсбургів: Науково-документальне видання. – К.: Темпора, 2011. – 408 с.

5. *Верстюк В.* «Вільне козацтво» в полоні історіографічної традиції // Український гуманітарний огляд. – Київ: Критика, 2001. – Вип. 6. – С. 40–84.

6. *Гозуватенко С.* Генерал Михайло Омелянович Павлик – організатор та теоретик Українського Вільного Козацтва // Схід. – Донецьк, 2013. – Травень-червень. – № 3. – С. 98–104.

7. *Турченко Ф. Г.* Полтавець-Остриниця Іван Васильович // Українське козацтво. Мала енциклопедія – Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – С. 403.

8. *Golczewski F.* Deutsche und Ukrainer 1914–1939. – Paderborn; München; Wien; Zürich: Ferdinand Schöningh. – 650 p.

9. *Колісник В. Д.* Гетьманський рух і преса української політичної еміграції (1920–1930-ті рр.): Монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2008. – 171 с.

10. *Кулеша Н. М.* Українська преса у Німеччині 1919–1945 рр.: формування та функціонування: монографія / Надія Кулеша / НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики». – Львів, 2009. – 344 с.

11. *Мартинюк М.* Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939 рр.): матеріали до бібліографії / Передмова М. Вальо. – Львів, 1998. – 298 с.

12. *Мірчук П.* Нарис історії Організації Українських Націоналістів / Іван Мірчук / За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. – Т. I: 1920–1939. – 639 с.

13. *Лавренко В. С.* Адаптація російської еміграції до суспільств європейських держав (1917–1939): соціокультурний аспект. Автореферат. дис. канд. іст. наук. – Дніпропетровськ, 2013. – 20 с.

14. *Симон Петлюра.* Статті. Листи. Документи / Українська Вільна Академія Наук у США; Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі. Нью-Йорк, 1979. Т. II. 627 с.

15. *Вячеслав Липинський.* Архів. Т. 6: Листи Дмитра Дорошенка до Вячеслава Липинського / Східно-Європейський Дослідний Інститут ім. В. К. Липинського; редактор Іван Ковровицький. – Філядельфія, 1973. – 452 с.

16. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / Упоряд. В. Муравський; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2006. – 420 с., іл.

17. Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали. – Київ: Парламентське вид-во, 2008. 928 с. + 16 с. іл.

18. Українські дипломатичні представництва в Німеччині (1918–1922): Документи і матеріали / Упор. В. М. Даниленко, Н. В. Кравець. – Київ: Смолоскип, 2012. – 592 с. : іл.

19. *Лисюк К.* Цікаве з історії У. В. К. 1917 р. (Спогад автора в його листах з 1-го і 11-го липня 1968 р. до редакції «У. К») // Українське Козацтво. – Чикаго, 1969. – Весна–літо. – Ч. 3–4. – С. 18–20.

20. *Скоропадський П.* Спогади (кінець 1917 – грудень 1918) / Головний редактор Ярослав Пеленський. – Київ: Філадельфія, 1995. – 300 с.
21. *Шухевич С.* Моє життя. Спогади. – Лондон: Видання Української Видавничої Спілки, 1991. – с.
22. Ще один «Пилип з конопель» // *Воля*. – Відень, 1919. – 30 серпня. – Т. 2. – Ч. 5. – С. 234.
23. З українського життя на чужині // *Воля*. – Відень, 1920. – 20 листопада. – Т. 4. – Ч. 7/8. – С. 409–410.
24. *Калинович І.* 1 жовтня 1922 року // Українська Дійсність. – Берлін, 1942. – 10 жовтня. – Ч. 29. – С. 3.
25. Український Козак. Український Національний Орган. – Мюнхен, 1923. – Лютий. – Ч. 1. – С. 1.
26. «Ку-Клукс-Клан і Українське Козачество» // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – Лютий. – Ч. 1. – С. 3–4.
27. Остриця. Внутрішній зміст німецької Націонал-Робітничої Соціалістичної Партії (Аналіз) // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – 15 березня. – Ч. 2. – С. 3–4.
28. Полтавець-Остриця І. До народів Чорноморських держав // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – 1 квітня. – Ч. 3. – С. 1–2.
29. Генеральна Канцелярія Українського Національного Козацького Товариства // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – 1 квітня. – Ч. 3. – С. 4.
30. З праці У. Н. К. Т-ва // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – 15 квітня. – Ч. 4. – С. 4.
31. Звіт жертв надісланих до Генеральної Канцелярії У. Н. К. Т-ва з 1. II. 1923 р. по 1. V. 1923 // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – 1 червня. – Ч. 7. – С. 4.
32. По всім відділам Українського Національного Козацького Т-ва // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – 1 червня. – Ч. 7. – С. 6.
33. Наказ Ч. 20. по Генеральній Канцелярії УНКТ-ва // По всім відділам Українського Національного Козацького Т-ва // Український Козак. – Мюнхен, 1923. – 15 серпня. – Ч. 12. – С. 4.
34. *Р. М.* Вільне Козацтво // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 281.
35. *Каменецький І.* Німецька політика супроти України в 1918 році та її історична генеза. (Відбитка з журналу «Український Історик» ч. 17–20 (1968) і ч. 21–23 (1969). – 27 с.
36. Військові отамани Українського Вільного Козацтва // Українське козацтво. – Chicago, 1975. – Січень–Березень. – Ч. 1. – С. 54.

37. *Феденко П.* Наддніпрянська еміграція після 1919–20 // Українська Загальна Енциклопедія. Книга Знання в 3-х томах / Під головною редакцією Івана Раковського. – Львів; Станіславів; Коломия, [б. д.]. – Т. III: С–Я. С. 736–741.

38. Про одного «гетьмана», його уряд і торгівлю українськими ... ордерами! Зі соромно блазеньських сторінок нашого емігрантського життя // Неділя. – Львів, 1929. – 1 вересня. – Ч. 35. – С. 3–4.

Надійшла до редколегії 02.01.2018 р.

Рецензент: *Л.В. Трофимович*, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Zabolotniuk Volodymyr
IVAN POLTAVETS-OSTRYANITSA AND UKRAINIAN KOZAK
MOVEMENT IN GERMANY (1919–1939 pp.)

The article critically examines the role of Ivan Poltavets-Ostryanytsia in organizing the Ukrainian Cossack movement on emigration in Germany in 1919–1939. A well-known figure in the national liberation struggle formed an emigration Cossack society and claimed to be the leader of Ukrainian military emigration.

Key words: Cossack movement, military emigration, Ivan Poltavets-Ostryanitsa, Pavlo Skoropadsky, Wilhelm Hapsburg (Vasyl Vyshyvany).